

*Quaderns de
la Selva, 11
1999*

CENTRE D'ESTUDIS
SELVATANS

La Roqueta o la torre de l'Esparra, una construcció medieval al llarg dels segles

JOSEP FORMIGA BOSCH

L'EDIFICI de la força de la Roqueta, coneguda també com «torre de l'Esparra», està situat al cim d'un turó, a l'esquerra de la carretera de Riudarenes a l'Esparra, a pocs metres del nucli urbà de l'Esparra.

Es tracta, segons sembla, d'una casa forta en forma de torre, envoltada d'un recinte emmurallat del qual queden algunes poques restes. És de planta lleugerament trapezial; així, els costats de tramuntana i de migjorn tenen una longitud de 8,9 m., el de ponent 11,45 m. i el de llevant 10,35 m.; i la gruixària dels seus murs (2,10 m.) fa que es conservi en quasi tota la seva alçada (10 m.). Té dues plantes, cadascuna amb una porta d'entrada, i tot un seguit d'espitlleres. La volta del pis es conserva perfectament i encara hi romanen les restes de l'encanyissat. A 1 m. de la torre encara es conserva el que segurament fou una cisterna.

Aquest edifici és l'expressió física d'una propietat que té els seus orígens a l'Edat mitjana i que s'estenia en la major part dins la parròquia de l'Esparra i en una proporció menor per les de Riudarenes, Sant Feliu de Buixalleu i Vallcanera. Amb el present treball es fa un estudi al llarg dels segles dels seus propietaris, les possessions que comprenia i les rendes que se n'obtenien.

Aquest estudi s'ha pogut realitzar en gran part gràcies al llibre *Els Farners, senyors de vassalls i vassalls de senyors*, de Pere Gifre i Santi Soler (Estudis i Textos, 4; Centre d'Estudis Selvatans, 1996), que inclou el catàleg

documental de l'arxiu de la família Farners i ha suposat la descoberta i consulta dels fons Farners, inclòs dins el fons Cruïlles-Peratallada, una còpia del qual és dipositada a l'Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal (AHCLB). Aquest ha permès donar coherència a les dades obtingudes en altres arxius: Arxiu Històric de Girona (AHG); Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners (AHCSCF), on recentment s'ha dipositat el fons Puig-Burcet, amb dades sobre els masos Puig i Boades de l'Esparra, relacionats amb la Roqueta; i Arxiu Diocesà de Girona (ADG).

Els amos de la Roqueta

Les primeres dades sobre la Roqueta les trobem a *Catalunya Romànica*. La casa forta de la Roqueta, d'acord amb les seves característiques, és una construcció del final del segle XII o més aviat ja del segle XIII. I els primers testimonis adduïts que en parlen són els següents:

- Santiago Sobrequés i Vidal (1957, p. 70): «En 1294, el monarca (Jaume II) obligava el comte Ponç Hug d'Empúries a aixecar el setge del castell de l'Esparra, en el vescomtat de Cabrera, on el comte combatia un altre vassall rebel.»

- Josep Pella i Forgas (1883, p. 512), en relació amb la mateixa data: «... se le mandó (al comte d'Empúries) que del sitio que puesto había al castillo de Sesparra (...) retirase las máquinas de guerra i señaladamente una torre de madera llamada «bastida», la cual marchaba sobre ruedas i arrimada a los muros dominaba y aún de ella salía un gran tablero o puente levadizo por donde iban a tomar las murallas».

La Roqueta al llarg del temps ha pertangut a diverses famílies. Potser els primers propietaris foren els Xammar, que el 1317 van vendre la força a Guillem Escarrer (Cassà). L'última descendent dels Cassà, Constança Cassà es casà amb el ciutadà de Girona Antoni Adroher. Les filles d'aquests foren Joana Adroher, l'hereva, que el 1426 es casà amb el ciutadà de Girona Felip de Santceloni; i Caterina, que el 1433 es casà amb el donzell de Santa Coloma de Farners Bernat de Balbs i de Farners. A partir de llavors la Roqueta passà a ampliar el patrimoni de la família Farners i va romandre en el seu poder fins el 1758, quan l'última Farners, Maria Àngela de Farners Cartella es casà amb Felip de Cruïlles de Peratallada-Rajadell, primer marquès del Castell de Torrent. A partir de llavors i fins a l'actualitat ha pertangut a la família Cruïlles.

Els Xammar

Com es veu en aquests primers documents no s'esmenta qui era l'amo de la torre. La primera notícia la tenim el 21 d'agost de 1317 quan Ramon de Xammar, fill de Dalmau de Xammar, cavaller difunt, ven a favor de Guillem Escarrer, senyor del castell de Cassà, la força de la Roqueta amb tots els seus masos honors i possessions, pel preu de 40.000 sous.¹ Així trobem que els primers amos foren de la família Xammar, també coneguda com Tedmar, Xemmar o Xetmar, originària d'Osona.

Abans del 1110 el castell d'Argimon, situat a l'Esparra, tenia com a castlans o cavallers que tenien la cura directa de l'edifici i la seva guarda, la família dita inicialment Tedmar i aviat Xetmar de Castellterçol (Vallès Oriental). Fins el 1365 el castell d'Argimon va estar en poder dels Xetmar, quan el varen cedir a Ermessenda, filla de Dalmau Ramon de Xetmar, senyor del castell de Tudela, casada amb Pere de Milany. El castell de Tudela, situat al municipi de Sant Gregori (Gironès) el tenia el 1321 Ramon de Xetmar en feu del rei per compra que en va fer a Alfons III el Benigne; el 1347 el posseïa la seva vídua Guillemma Xetmar i s'incorporava al lot de béns gironins de la família Xammar, que en poc temps varen anar acumulant, entre els quals hi havia, ja abans del 1321, el castell de Cartellà (del mateix municipi de Sant Gregori) i el de Medinyà (de Sant Julià de Ramis, al Gironès); més tard s'hi afegiren el de Cervià i altres dominis al Baix Empordà.²

Així, els Xammar eren els castlans del castell d'Argimon i de la Roqueta, i posteriorment van posseir els castells de Cartellà, Tudela, Medinyà, etc. Falta saber si en la mateixa persona o en dues branques de la família. Però el fet que apareguin alhora els mateixos noms fa pensar que es tractava d'una sola persona. Un altre fonament per creure que els Xammar de la Roqueta provenien d'Osona és el fet que, quan venen la torre el 1317, també venen la tercera part de la dècima de Santa Eugènia de Vic, la qual tenien pel bisbe de Vic.

Com ja s'ha esmentat el 21 d'agost de 1317 Ramon de Xammar, fill i hereu del cavaller Dalmau de Xammar, ven perpètuament a Guillem Escarrer, senyor del castell de Caça de la Selva, la casa o força de la Roqueta situada a la parròquia de Sant Martí de l'Esparra amb tots els masos i bordes. També li ven la tercera part del delme de la parròquia de Sant Martí de l'Esparra. 13 quarteres

1. AHICLB. Fons Cruïlles-Peratallada, secció Farnes, llibre de l'antiga arxivística de la casa i patrimoni de Farners. A partir d'ara sempre que es doni una data ens referim a aquest fons, en cas contrari s'esmentarà.

2. Antoni PLADEVALL, «Noves dades sobre el castell i santuari d'Argimon», *Quaderns de la Selva*, 6 (1993), p. 156-162.

de blat que cada any rebia de la fàbrica de Vallcanera. 5 esquellades de mill a la mesura de Caldes, les quals rebia cada any sobre l'Estany de Sils. La tercera part del delme de Santa Eugènia de Berga, bisbat de Vic, la qual per ell tenia en feu Bernat de Vilademany. També els feus que per ell tenia Ferrer de Maçanet de la Selva. Els feus que tenia Berenguer de Farners a les parròquies de Sant Martí de l'Esparra, de Sant Martí de Riudarenes i de Santa Coloma de Farners. El feu que per ell tenia Ponç de Castellet, això és, les tasques anomenades de Fallines les quals rebia Ponç d'Oliva i altres llocs de la parròquia de Sant Llorenç de Maçanet. El feu que per ell tenia Ramon de Montcorb, cavaller, al terme del castell d'Argimon a la parròquia de Sant Martí de Riudarenes. També ven a Guillem Escarrer tots els censos, tasques, rèdits i els altres drets que ell tenia i rebia a les parròquies de Sant Martí de l'Esparra, de Sant Martí de Riudarenes, de Vallcanera, de Sant Feliu de Buixalleu, de Sant Pere Cercada i de Maçanet; els quals rebia per raó de la força de la Roqueta, per Beatriu de Çavassona o Savessona, per Guillema de Cervià, o per altres raons, i en tots els altres llocs i parròquies. La força de la Roqueta la ven perpètuament en lliure i franc alou amb els seus masos, exceptuant els masos Guitart i Riera, els quals tenia en feu per Marquesa, vescomtessa de Cabrera. Els masos Mir, Blavis, Porcell i Xifra, situats a la parròquia de Sant Martí de Riudarenes, que foren de Guillema de Cervià, i els quals es tenen en feu per la vescomtessa de Cabrrera. Les 5 esquelles que rep sobre l'Estany de Sils les té en feu per la vescomtessa de Cabrera. Els feus de Maçanet i de Ponç de Castellet els té en feu per la vescomtessa. El cens de blat sobre la fàbrica de Vallcanera el tenia en feu pel monestir de Sant Pere Cercada. La tercera part del delme de Santa Eugènia de Berga el tenia en feu pel bisbe de Vic. La venda de la força la fa amb totes les fortaleeses, muralles, coses fetes i per fer, amb els feus cavall i peu, amb tots els drets de servitud tan reals com personals, tasques, agraris, jovades, batudes i altres aquí expressats com no expressats. Oferint absoldre de l'homenatge als esmentats Bernat de Vilademany, Francesc o Ferrer de Maçanet, Berenguer de Farners, Ponç de Castellet i a Ramon de Montcorp, feudataris predits, d'avui endavant. El preu de la venda són 40.000 sous moneda barcelonesa de tern, els quals confessa haver rebut.

Els Cassà

La Roqueta va estar poder de la família Cassà del 1317, quan la compra Guillem Escarrer, fins a principis del segle XV. La família Escarrer, posteriorment anomena Cassà, eren amos dels castell de Cassà de la Selva. El 21-6-1322 Guillem Escarrer atorgà testament, anomenant hereu al seu fill Guillem de

Cassà.³ Els juristes gironins, Berenguer Renall i Ramon Gornau, cap el 1330, van organitzar l'execució del testament de l'anterior, prolongada per llargs processos, en part deguts a dificultats econòmiques.⁴ Del 1326 al 1333 els marmessors del testament, el jurista Berenguer Renall, el clergue de Cassà de la Selva Mateu Duran, i Ponç Escarrer de Castelló d'Empúries, van haver de fer front als deutes que reclamaven diverses persones sobre els béns de Guillem Escarrer.⁵ El 18 de febrer de 1333, els marmessors del testament, entre ells Mateu Duran que ara és clergue de Begur, enumeren totes les quantitats de diners que han hagut de pagar en nom del difunt Guillem Escarrer.⁶

Guillem de Cassà, ja difunt el 1353, el succeí el seu fill Ramon de Cassà. El 1401 és l'últim any on surt en documents Ramon de Cassà.

El 25 de febrer de 1410, Francesc de Nesplers (fill de Guillem Nesplers), de la parròquia de Sant Martí de l'Esparra, reconeix ser home propi i soliu de Pere de Cassà, donzell, senyor de la casa de la Roqueta. El 141? Miquel de Cassà, donzell fill de Ramon de Cassà, domiciliat a la parròquia de Campllong, senyor de la fortalesa de la Roqueta, atorga testament.⁷ El 24 de març de 1411 es produeix el reconeixement de la condició de dona pròpia i soliu feta per Blanca, muller de Bernat Sala de la parròquia de Riudarenes, a Constança, muller d'Antoni d'Adroher ciutadà de Girona, senyora de la Roqueta, per raó del mas Sala de Riudarenes. Segons un document del 4 de desembre de 1421 sabem que Constança, muller d'Antoni Adroher, era filla i hereva universal amb benefici d'inventari del venerable Ramon de Cassà, donzell senyor de la força de la Roqueta. Amb totes aquestes dades poder dir que a Ramon de Cassà el succeí el seu fill Miquel de Cassà; a aquest el seu fill Pere de Cassà, que va morir entre el 1410 i 1411 sense fills; així els drets de la Roqueta van passar a la seva germana, Constança.

Els Adroher

El 20 de novembre de 1426, Antoni Adroher i la seva muller, Constança de Cassà, fan heretament a favor de la seva filla Joana Adroher en contemplació del matrimoni amb l'honerable Felip de Santceloni, ciutadà de Girona

El 27 de juny de 1433, Constança, vídua d'Antoni Adroher, ciutadà de Girona, fa donació a favor de la seva filla Caterina (utilitzant la facultat que consta en l'heretament a favor de la seva filla Joana) de 25.000 sous moneda barcelonesa

3. AHG. Notaria de Girona 5, núm. 2, notari Pere Massanet.

4. Christian GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*, vol. 2, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 350.

5. ADG. Registre de Lletres de 1294 a 1334.

6. AHG. Notaria de Girona 5, núm. 25, notari Amau Delmas.

7. AHG. Notaria de Girona 4, núm. 61, notari Berenguer Ferrer Sasala.

de tern, en contemplació del seu matrimoni amb Bernat de Balbs i de Farners, donzell domiciliat a Santa Coloma de Farners. Els 25.000 sous s'havien de pagar de la següent forma:

- 4.500 sous el dia del casament.
- 1.000 florins (= 11.000 sous) al cap de 2 anys. Mentre no rebi els 1.000 florins podrà disposar de la Roqueta amb tots els seus censos i drets.
- 6.000 sous un cop morta Constança de Cassà. Mentre no rebi els 6.000 sous posseirà la part del delme de Sant Joan d'Aiguaviva, que Antoni Adroher, el seu pare comprà al cavaller Pere de Galliners.
- 3.500 sous seran pagats un cop morta Constança.

Els Farners

El 15 de desembre de 1449, Antoni Sala i la seva muller, Antònia, senyora útil del mas Sala de Riudarenes, venen perpètuamnet a Pere Oller de l'Estany de Riudarenes, una peça de terra que tenia a l'Estany de Riudarenes anomenada Sa Sala, de cabuda una vessana. El domini directe correspon a Bernat de Balbs, senyor de la Roqueta.

El 8 d'octubre de 1466 Bernat de Balbs i de Farners fa testament en el qual pren per a marmessors la seva muller Caterina Adroher, Joan Bell-lloc i Bernat Oliva, prevere beneficiat de Blanes. Institueix hereu universal el seu fill Joan.

En els capbreus del segle XVI com a senyors de la Roqueta figura la família Farners.

Amb aquests documents es veu que la Roqueta passà a poder de la família de Farners. No s'ha trobat com la Roqueta passa a la família, ja que la hipòtesi de que Caterina Adroher fou finalment l'hereva de la seva mare, Constança, en morir la seva germana Joana sense fills queda descartada, així el 22 de març de 1445 Caterina Adroher, i el 2 de desembre de 1456, el seu marit Felip de Santceloni,⁸ atorguen testament, anomenen hereu universal al seu fill Pere i fan deixes als altres fills. Davant això, la hipòtesi que queda és que les germanes, Joana i Caterina Adroher, arribessin a un acord, i que a canvi dels 1.000 florins (=11.000 sous) que havia de rebre Caterina com a part de dot, rebés la Roqueta.

La Roqueta va pertànyer als descendents de Bernat de Balbs i de Farners, i de Caterina Adroher; aquests foren Joan Ponç de Farners i de Balbs, Brígida de Farners, Jerònima de Farners de Bell-lloc i de Sant Julià, Frederic de Farners Cartellà, Ramon de Farners Cartellà i Cardona, Ramon de Farners Cartellà i de Xammar, Cristòfor de Farners, Josep de Farners Cartellà, Dalmau de Farners

8. AHG. Notaria de Girona 4, núm. 204, notari Berenguer Ferrer Sasala.

Cartellà, i finalment Maria Àngela de Farners Cartellà que el 1758 es va casar amb Felip de Cruïlles de Peratallada-Rajadell, primer marquès del Castell de Torrent.

Els Cruïlles

Amb l'anterior casament, la Roqueta juntament amb els altres béns de la casa Farners passen a poder de la família Cruïlles fins a l'actualitat. Els membres de la família Cruïlles que han posseït la Roqueta, han estat Manuel de Cruïlles de Peratallada, Felip de Cruïlles de Peratallada; Manuel de Cruïlles de Peratallada, Ricard de Cruïlles de Peratallada, Felip de Cruïlles de Peratalla, i Santiago de Cruïlles de Peratallada, l'actual marquès del Castell de Torrent i baró de Cruïlles.

Quadre 1. Relació dels senyors de la Roqueta.

Nom	Anys
Dalmau de Xammar	
Ramon de Xammar	-1317
Guillem Escarrer	1317-d.1333
Guillem de Cassà	a.1334-a.1353
Ramon de Cassà	a.1353-d.1401
Miquel de Cassà	d.1401-a.1410
Pere de Cassà	a.1410-a.1411
Constança de Cassà	a.1411-a.1449
Bernat de Balbs i de Farners	a.1449-d.1466
Joan Ponç de Farners i de Balbs i Adroher	d.1466-d.1515
Brígida de Farners	d.1515-d.1550
Jerònima de Farners de Bell-lloc i Sant Julià	a.1553-a.1561
Frederic de Farners i de Cartellà	a.1561-1593
Ramon de Farners, Cartellà i Cardona	1593-d.1634
Ramon de Farners, Cartellà i de Xammar	d.1634-1670
Cristòfor de Farners i de Saconomina	1670-a.1687
Josep de Farners, Cartellà i de Marimon	a.1687-a.1742
Dalmau de Farners, Cartellà i de Magarola	a.1742-1762
Maria Àngela de Farners, Cartellà i de Vilaplana	1762-d.1798
Manuel de Cruïlles de Peratallada	d.1798-1817
Felip de Cruïlles i de Peratallada i Despujol	1817-1862
Manuel de Cruïlles i de Peratallada i de Segarra	1862-1889
Ricard de Cruïlles i de Peratallada	1889-1911
Felip de Cruïlles i de Peratallada	1911-1950
Santiago de Cruïlles i de Peratallada	1950-

Les possessions de la Roqueta

Les propietats de la Roqueta eren finques rústiques que s'estructuraven en masos, a part de peces soltes que tenien diverses persones. L'edifici de la Roqueta en estar situat a la parròquia de l'Esparra, és natural que la major part de les possessions estiguessin situades en aquella parròquia, i la fronterera de Riudarenes.

La primera relació de les propietats que pertanyien a la Roqueta, es troba en la compravenda realitzada el 1317. S'ha de recordar que en aquesta venda es venen altres drets. Així els masos que pertanyien en franc alou a la Roqueta eren: el mas Nesplers, el mas Agustí, el mas Monturós, el mas Oliver, el mas Morgadella, el mas Sureda, el mas Pasqual, el mas Sirvent, el mas Bartolí, el mas Massot, el mas Colomer, el mas Metge, el mas Casal, el mas Joan, el mas Vidal, el mas Esteve, el mas Ciprià, el mas Puig, el mas Damunt, el mas Sitges, el mas Vilan, el mas Sala, el mas Calvet, el mas Pasqual de Vallcanera, el mas Torrelles de la Riba, el mas Palaí, el mas Pelegrí, el mas Calopera i les bordes Planqueda, Serrat, Nadal, Ametller i Brunissen.

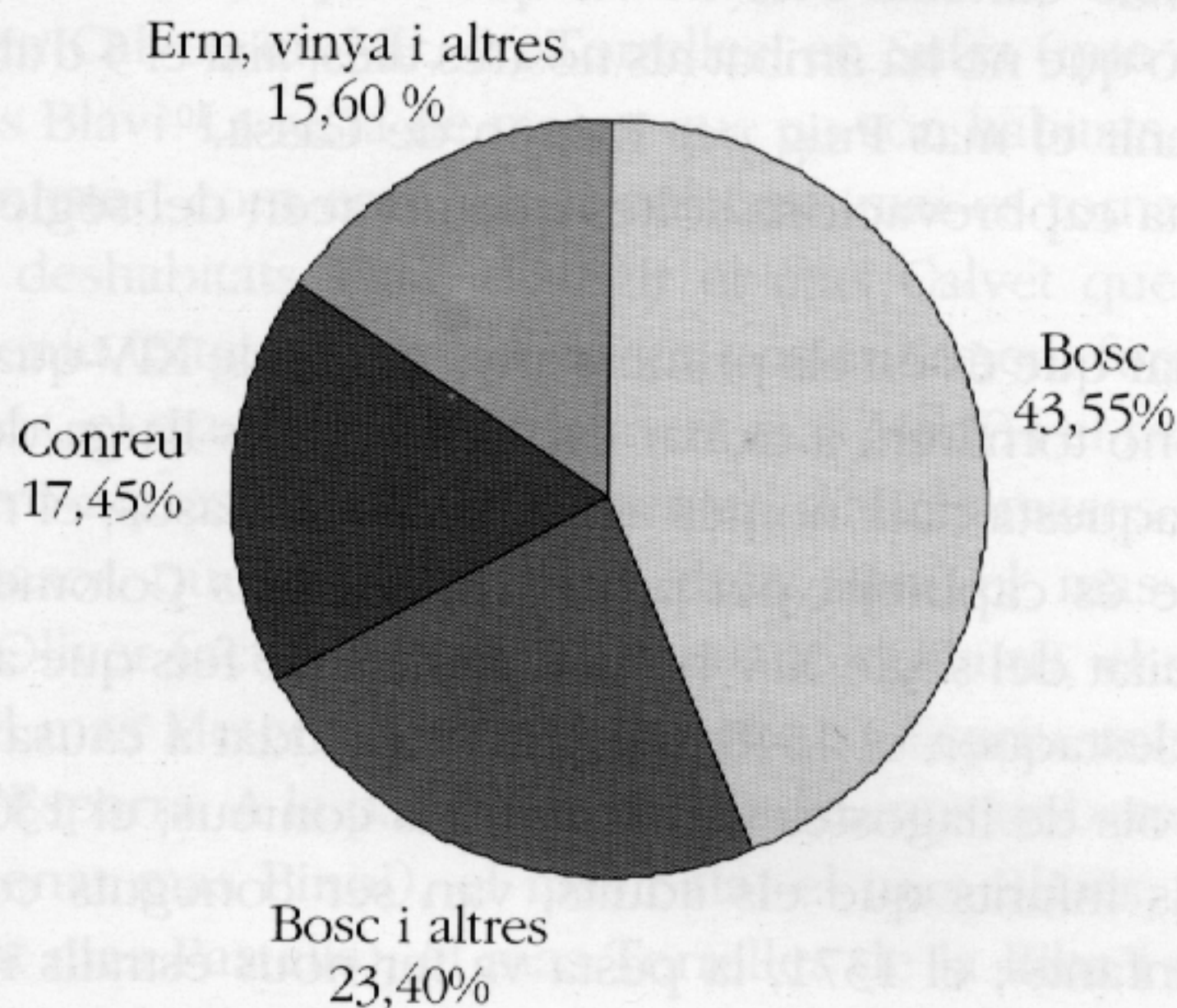
En la venda anterior també anaven compresos els masos Riera i Guitart, situats a la parròquia de l'Esparra, que es tenien en feu per Marquesa, vescomtessa de Cabrera.

Finalment també anaven inclosos els masos Blavis, Mir, Porcell i Xifra, situats a la parròquia de Riudarenes, que foren de Guillema de Cervià, els quals es tenien en feu per Marquesa, vescomtessa de Cabrera.

Mirant tots aquests masos podem dir que la força de Roqueta ocupava una posició central entre tots aquests masos. Tots ells formaven una propietat contínua, que ocupava la major part de la parròquia de l'Esparra, una part de la zona nord de la parròquia de Riudarenes i una petita part de la zona est de la parròquia de Sant Feliu de Buixalleu. Aïllats quedaven els masos Sala i Calvet, situats al sud de la parròquia de Riudarenes, afrontant amb la de Sils. A part hi havia el mas Pasqual de Vallcanera, en aquesta parròquia el 1354 els pagesos Arnau Rossell i Pere Bofill reconeix tenir pel senyor de la Roqueta una fàbrega cadascú.

A partir de les dades obtingudes del capbreu de 1512 i d'altres, per tenir una visió de totes les possessions de la torre en el segle XVI, del total de 2.484,5 jornals que es capbreven, més de la meitat de la superfície és ocupada per boscos, en concret 1.075,5 jornals (43,29%) i 578 jornals (23,26%) són terres boscoses i altres dedicacions, entre elles, de conreu. La superfície destinada a la terra campa o de conreu és de 431 jornals (17,35%). Finalment 400 jornals (16,10%) es dedica a altres usos, entre ells la pastura, l'erm i en menor mesura la vinya i l'estany.

Gràfic 1. La distribució de les possessions de la Roqueta, per tipus d'utilització de la terra al segle XVI.

Segons un testimoni de l'11 d'abril de 1717,⁹ a la parròquia de l'Esparra continuava en aquella data el predomini de terres ocupades pel bosc, en concret eren 2.727 vessanes (86,53%). 369,5 vessanes eren de conreu (11,72%) de les quals només es conreava la meitat cada any. 40 vessanes (1,27%) d'aulets, 12 vessanes (0,38%) d'horta i 3 vessanes (0,10%) de vinya.

Avui dia els boscos continuen ocupant la major de les terres, i fins han guanyat terres abans conreades, a causa del despoblament rural. Així, ara, al final del segle XX la gran majoria d'aquests masos són segones residències o estan deshabitats, no n'hi ha cap que funcioni com a explotació pagesa, però en alguns les terres de conreu són treballades per pagesos propietaris d'altres masos.

Per poder estudiar l'evolució d'aquests masos es disposa d'una sèrie de capbreus:

- Pels masos situats a la parròquia de Riudarenes, hi ha un capbreu dels anys 1353 a 1354 a favor de Ramon de Cassà; un capbreu dels anys 1512 a 1514

9. AHG. Notaria de Santa Coloma de Farners núm. 74, notari Antoni Mascaró.

a favor de Joan Ponç de Farners i de Balbs; i un capbreu dels anys 1563 a 1574 a favor de Frederic de Farners Cartellà.

- Pels masos situats a la parròquia de l'Esparra, hi ha un capbreu del 1512 a favor de Joan Ponç de Farners i de Balbs; i un capbreu de l'any 1562 a favor de Frederic de Farners Cartellà. S'ha de dir que també existia un capbreu dels anys 1353 a 1354, però que no ha arribat als nostres dies, així el 5 d'abril de 1354 Saurina Puig reconeix tenir el mas Puig per Ramon de Cassà.¹⁰

- A part hi ha capbrevacions soltes que abracen del segle XIV al segle XVII.

Podem afirmar que és en els primers anys del segle XIV quan hi ha més masos habitats, ja que no tornarem a trobar cap relació més llarga de masos que la del 1317; a partir d'aquesta data només apareixen dos masos, el mas Espriu el 1385, i el mas Sili que és capbrejat pel propietari del mas Colomer el 1512. A partir de la segona meitat del segle XIV hi ha una sèrie de fets que afecten al Principat, entre els quals destaquen el 1348 una gran mortaldat a causa de la Pesta Negra; el 1358 uns núvols de llagostes van arrasar els conreus; el 1362-1363, l'epidèmia afectava més els infants que els adults, van ser coneguts com els anys de «la mortaldat dels infants»; el 1371, la pesta va fer nous estralls i aquesta vegada el predomini de la mortaldat, coneguda com «la mortaldat dels mitjans», va ésser entre les persones de mitjana edat. La pesta i la fam van reaparèixer periòdicament, i es van anar alternant durant la resta del segle XIV i tot el segle XV. Les conseqüències de tot aquest seguit de desgràcies són fàcilment imaginables: despoblament del camp, caiguda de la producció agrícola, frenada del dinamisme de les ciutats, crisi econòmica, tensions socials. Les propietats de la Roqueta no van quedar alienes a aquests esdeveniments, i la principal conseqüència fou que molts masos van quedar deshabitats, rònecs. Així el 7 de novembre de 1385, quan Ramon de Cassà, senyor de la força de la Roqueta, crea un censal de preu 200 lliures i pensió anual de 200 sous a favor de Pere Codina, prevere beneficiat de l'església de Sant Pere d'Osor, amb l'obligació de la força de la Roqueta i de tots els seus drets sobre els masos que s'especifiquen i pels quals els seus possessors són homes propis, solius i afocats, és a dir, homes de remença. Aquests masos són: Espriu, Esteve, Puig, Metge, Colomer, Massot, Sureda, Morgadella, Oliver, Agustí Nesplers, Pelegrí i la borda Casals, tots ells de la parròquia de l'Esparra, i els masos Calvet, Sala, Sitges, Ferragut i Torrelles de la Riba, de la parròquia de Riudarenes. Podem comprovar que dels 34 masos i bordes que la Roqueta tenia en franc alou el 1317; el 1385 només en té 18 d'habitats, i un d'aquest és nou, el mas Espriu; és a dir, en 68 anys s'ha reduït a la meitat els masos habitats.

10. AHCSCF. Fons Puig-Burcet, llibre mestre del mas Puig.

El 10 d'octubre de 1745, Dalmau Tosas i Espriu, pagès amo del mas Espriu, dóna per llegítima al seu fill Joan Espriu, un tros de terra campa anomenada «camp pla» de 10 vessanes, on posteriorment edificarà la casa del mas Pla. Es comenta que el domini directe correspon a Dalmau de Farners Cartellà.¹⁴

Entre 1780 i 1784, Salvador Monràs i Vilardell, adroguer de Santa Coloma de Farners, amo del mas Monràs (Vilardell) de l'Esparra, estableix diversos trossos de terra d'unos 10 vessanes cadascuna a diverses persones, per edificar una casa, reduir el bosc a conreu i plantar vinya. Tots aquests trossos pertanyien a una peça anomenada «la Trencada», que es té per la casa Farners, però el cens correrà a càrrec de Salvador Monràs i Vilardell. Aquests establiment donaren lloc als masos Banyes, Nic, Jan, Purrer, Vidal i Vicari.¹⁵

També del segle XVIII són els masos Patllari, Fesa i la casa del Pla de Basses situada dins les propietats del mas Agustí. Tots situats a l'Esparra.

Aquest creixement de masos era provocat en part pel creixement demogràfic que experimentà el país, així l'Esparra passà de 13 focs (52 a 65 habitants) el 1497, a 200 habitants el 1787.¹⁶ Per la seva part, Riudarenes passà de 56 focs (224 a 280 habitants), a 768 habitants.

Drets sobre els pagesos: els mals usos

L'origen dels masos que foren propietat de la Roqueta, pot ser doble, així d'una part poden ser fruit de l'establiment de terres del senyor de la força als pagesos, els quals havien de pagar uns censos i altres prestacions. O d'altra banda, pagesos lliures que buscaven protecció i defensa, es lliuraven en vassallatge, juntament amb llurs béns, a poderosos protectors, en aquest cas el senyor de la Roqueta, que, com a recompensa, els reconeixien el dret d'usdefruit dels béns territorials propis i a vegades n'afegien altres. Tant en el primer com en el segon cas, anomenat recomenació, implicava satisfer al senyor un cens o cànon en diners o en espècies i obligava el pagès a una sèrie de prestacions de tipus personal en les terres que el senyor es reservava per al seu ús directe. Aquests vincles que unien el pagès al senyor es transformaren en hereditaris. No es disposa de documentació per saber si els masos que van pertànyer a la Roqueta, eren conseqüència d'establiments o pagesos lliures que buscaven la protecció del senyor, o n'hi havia dels dos tipus. Però el fet que molts pagesos

14. AIIG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 157, notari Francesc Guixeres.

15. AIIG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 137 i 140, notari Jaume Cervera i Altimiras.

16. Josep IGLÉSIES, *El cens del comte de Floridablanca 1787* (2 vol.), Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1969-1970.

per Pere Joan Sala. Els pagesos remences pretenien bàsicament l'abolició dels anomenats sis mals usos: intestia, eixorquia, cugucia, remença personal, àrsia i firma d'espoli. La solució del conflicte arribà el 1486 quan Ferran II va dictar la Sentència de Guadalupe, per la qual es va abolir el caràcter obligatori dels 6 mals usos i les servituds feudals. En compensació, els pagesos havien de pagar al senyor, per cada capmàs, 60 sous, d'una vegada, o 3 sous anuals, en concepte de cens, que s'haurien de pagar fins que els mals usos fossin redimits. Per altra banda la propietat senyorial va ser confirmada, i els pagesos havien de pagar al senyor els delmes, les primícies, els censos, les tasques, els quints, els quarts i altres drets. Per tant, com diu Vicens Vives, amb aquesta sentència desapareixia el pagès remença que donava pas al camperol enfitèutic.

A partir de la sentència els pagesos seran sotmesos a processos de capbreuació. D'aquesta manera del 15 de juliol de 1512 fins al 25 de gener de 1514, Joan Ponç de Balbs i de Farners, donzell senyor de la Roqueta, i la seva filla, Brígida de Farners, van procedir a fer capbrevar els seus pagesos. S'iniciava d'aquesta manera una dinàmica que seria renovada amb certa periodicitat durant l'època moderna. En aquest capbreu figuren el cens anual que cada 21 d'abril pagaven el pagesos pel mals usos, fins que els redemissin, consta el número de mals usos, però no quins eren. Però per un establiment que el 14 de juliol de 1497 fa Joan de Balbs àlies Farners, senyor de la Roqueta, a favor de Bernat Puig, que per causa de matrimoni entra en el mas Puig. Bernat Puig és obligat a habitar i conrear el mas, pagar censos i està sotmès als 3 mals usos següents: intestia, eixorquia i remença. Pot ser, aquests eren els 3 mals usos a que estaven obligats els altres pagesos. La intestia consistia en que si el pagès moria sense fer testament i deixava muller i fills, el senyor rebia la tercera part d'aquells béns; si deixava fills, però no muller, la meitat; si no deixava fills, la meitat era per al senyor i la resta per als parents, i si no hi havia parents, tot era per al senyor, tret dels drets de la dona. L'exorquia consistia en que si el pagès moria sense fills, el senyor rebia la part dels béns que hauria pertocat als fills si n'hi haguessin hagut. La remença suposava l'adscripció dels camperols a la terra, la qual no podien abandonar sense l'autorització del senyor i que només podia obtenir-se pagant la remença, és a dir, la redempció.

Així podem afirmar que la majoria de pagesos estaven sotmesos a 3 mals usos (remença, intestia i eixorquia), l'amo del mas Sureda a 4. La pitjor situació la tenia l'amo del mas Torrelles de la Riba que estava sotmès als 6 mals usos, segons una capbreuació que va fer el 1574, el qual a part del 3 mals usos anteriors estava sotmès a la cugucia que és la confiscació per part del senyor de la meitat dels béns de la dona adúltera, si l'adulteri és comès sense consentiment del marit, o de la totalitat dels béns quan el marit ha consentit. L'arsina

que representa la deducció de la tercera part del patrimoni del pagès, la casa del qual ha estat incendiada; és un càstig a la seva negligència. Finalment la firma d'espoli que és el preu del consentiment del senyor al matrimoni del seu súbdit, que el senyor concedia signant al capdavall del contracte d'esposalici.

Quadre 2. Pagesos de l'Esparra i de Riudarenes que estaven obligats a pagar censos pels mals usos a la Casa de Farners, com senyors de la Roqueta, 1512-1514

Pagès	Mas	Número mals usos	Cens
Joan Agustí	Mas Agustí de l'Esparra	3	18 diners
Joan Agustí	Mas Nesplers de l'Esparra	3	18 diners
Salvi Metge	Mas Metge de l'Esparra	3	18 diners
Pere Colomer	Mas Colomer de l'Esparra	3	18 diners
Pere Colomer	Mas Sirvent de l'Esparra	3	18 diners
Pere Colomer	Mas Sili de l'Esparra	3	18 diners
Pere Puig	Mas Puig de l'Esparra	3	18 diners
Pere Puig	Mas Guitart de l'Esparra	3	18 diners
Llorenç Morgadella	Mas Morgadella de l'Esparra	3	18 diners
Caterina Pons	Mas Sureda de l'Esparra	4	2 sous
Margarida Mir	Mas Mir de Riudarenes	3	18 diners
Pere Blavis	Mas Blavis de Riudarenes	3	18 diners
Antoni Torrelles (1574)	Mas Torrelles de la Riba de Riudarenes	6	3 sous

Prestacions que rebia el senyor de la Roqueta

Les prestacions que rebia el senyor la Roqueta són diverses, així rebia censos en espècie i diners; prestacions en treballs a l'edifici de la Roqueta; la tasca; el delme; i lluïsmes i foriscapi. A continuació és detallaren cada tipus de prestació.

Censos en espècie i diners

El senyor de la Roqueta rebien diversos censos en espècie i diners. Els pagaments d'aquests censos se centraven bàsicament en dues dates, pel dia de sant Pere i sant Feliu del mes d'agost i per Nadal. Pel mes d'agost es pagaven bàsicament censos en cereals, que eren blat, civada, forment i ordi. No es pagaven grans quantitats, variaven entre 1 i 4 punyeres de tres cereals diferents, que posteriorment es transformen en mesures o quarteres (1 quartera de gra equival

a uns 70 litres). Aquestes punyeres podien ser a la mesura d'Anyell, de Púbol o d'Hostalric, el que demostra que aquests censos es van imposar en diverses dates. També es pagaven censos en diners, que anaven de 2 a 6 sous (1 lliura equival a 20 sous, i 1 sou equival a 12 diners). Per Nadal es pagaven bàsicament gallines, fogasses (coques de pa), capons i també quantitats en metàl·lic.

A part d'aquestes dues dates, trobem que els masos Pelegrí, Porcell, Xifra, Torrelles de la Riba, Ferragut i Vilan pagaven de 2 a 5 ous per Pasqua. També els masos Mir, Balvis, Porcell i Xifra pagaven de 2 a 8 cortons de vi en el temps de la verema.

L'import d'aquests censos van anar variant al llarg del temps, sobretot les quantitats en cereals, com es pot veure del quadre 3 al quadre 6. Del segle XIV al XVI es pot observar que tots els masos continuaven pagant les mateixes quantitats. A pesar de que molts masos van quedar rònecs durant els segles XIV i XV, els nous amos d'aquests continuen pagant els censos; així trobem que Pere Colomer paga els censos dels masos Colomer, Sirvent, Sili i Massot. Pere Joan Espriu paga els dels masos Espriu, Esteve i Vidal.

Però en canvi sí que hi ha canvis del segle XVI (quadre 5) a la relació del 1861 (quadre 6):¹⁷

- Primer trobem que el 1861 són menys els propietaris que paguen censos, en concret són 15 persones, contra els 20 que pagaven en els segles XIV i XV. Però això a part de significar que diversos masos van passar a poder d'un sol propietari, hi ha altres casos en que les censos es van redimir, fets que s'accentuaren fins els nostres dies. El 16 de setembre de 1890, Ricard de Cruïlles i de Peratallada de Vedruna, marquès del Castell de Torrent, redimeix a Antoni Xifra i Montañà, i Maria dels Dolors Xifra i Barrot, veïns de Santa Coloma de Farners, de pagar els censos pel mas Xifra, pel mas Pastells i pel molí d'en Pastells situats a Riudarenes, a canvi donar-li 2.125 pessetes (750 lliures).¹⁸

- Un altre fet és que les quantitat de gra es passen a mesurar en mesures i quarteres, en lloc de les punyeres. Aquest canvi d'unitat de mesura provocà letigi, així el 19 de gener de 1705 es diu que la punyera són 5 mesurons, dels quals 24 mesurons fan 1 quartera, i 4 quartans grossos o 4 mesures fan 1 quartera de la vila de Santa Coloma.¹⁹

- El 1861 les quantitat pagades són més grans degut a que algunes prestacions, com la tasca es van convertir en censos anuals.

- A diferència d'altres llocs, el que no s'observa és una monetització dels censos. Així les quantitats pagades en diners són semblants.

17. AIIG. Registre d'hipoteques, districte de Santa Coloma de Farners, llibres 58 i 68.

18. AIICSCF. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 238, notari Joaquim Barril i Morales.

19. AIIG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 71, notari Joan Andreu.

Quadre 3. Censos que rebia el senyor de la Roqueta el 1353-1354 de masos i terres situats a la parròquia de Riudarenes.

Pagès	Mas	Censos pagats per St Pere i St Feliu del mes d' agost	Censos pagats per Nadal	Censos pagats en altres dates
Francesc Calvet i la seva muller, Guillemà	Mas Calvet	2 sous 1 punyera de forment 1 punyera de blat 1 punyera de civada	2 sous	
Bonanat Sala	Mas Sala		5 sous	
Alamanda Sauri	Una feixa de terra de 2 jornals			Tasca
Francesc Rovira	Una feixa de terra d' 1 jornal		1 malla	
Pere Pelegrí	Mas Pelegrí	9 mesures de civada 1 mesura de forment	4 sous i 8 diners 4 gallines	2 ous per Pasqua
Arnau Mir	Mas Mir i molí	16 sous 2 punyeres de civada 1 punyera de forment per batlliu	2 sous 2 gallines 4 fogasses cavallerils	4 cortons de vi en el temps de verema. 15 esquirlades de blat pel molí
Pere Blavis	Mas Blavis	2 sous i 8 diners 4 punyeres de civada 1 punyera de forment pel dret de batlliu	2 sous i 8 diners 4 gallines 8 fogasses cavallerils	Tasca 1/2 delme 8 cortons de vi en temps de verema
Berenguer Porcell	Mas Porcell	12 diners 1 punyera de civada 1 octau de forment	12 diners 1 gallina 2 fogasses cavallerils	5 ous per Pasqua 2 cortons de vi en temps de verema
Pere Xifra	Mas Xifra	12 diners 1 punyera de civada 1 octau de forment	12 diners 1 gallina 2 coques cavallerils	5 ous per Pasqua 2 cortons de vi en temps de verema
Arnau Sitges	Mas Sitges	2 punyeres de blat 3 punyeres de civada 1 punyera de forment	3 sous i 4 diners 2 gallines 1 fogassa cavalleril	
Bernat Guitart	Un camp de terra de 6 jornals			1/4 tasca
Pere de Recs	Un camp de terra de 4 jornals			1/4 tasca
Mateu Torrelles, vídua de Guillem Torrelles	Mas Torrelles de la Riba	4 punyeres de forment 4 punyeres de blat 10 punyeres de civada 3 sous i 4 diners	3 sous i 4 diners 10 fogasses cavallerils Un any 4 gallines i l' altre any 5 gallines	2 ous per Pasqua
Bernat d' Olm	Un camp de terra de 10 jornals		1 diners	
Astruc de Comabellon	Un camp de terra de 2 jornals i una vinya			1/4 tasca
Guillem Canadà, muller de Guillem Canadà	Un tros de terra de 2 jornals			Tasca
Pere Rovira de Rombau	Una peça de terra de 1/2 jornal			1/4 delme
Bonanat Turbany	Una feixa de terra de 1,5 jornals			Tasca
Pere Grau	Una peça de terra d' 1 jornal			1/4 tasca
Ramon de Bualous	Peces de terres, en total uns 18 jornals			1/4 tasca
Guillem Tort	Diverses peces de terra, en total uns 10 jornals		1 diner	1/4 tasca
Arnau Rossell de Vallcanera	Una fàbrega		1 gallina 1 fogassa cavalleril	
Pere Botil de Vallcanera	Una fàbrega		1 gallina 1 fogassa cavalleril	
Guillem Ferragut	Mas Ferragut	5 punyeres de blat 2 punyeres de civada 1/2 punyera de forment 2 sous	5 gallines 16 diners 2 fogasses cavallerils 1/2 alberga	Tasca 2 ous per Pasqua mats usos
Bernat Cases	Una peça de terra			Tasca
Guillem Vilan	Mas Vilan	5 punyeres de blat 2 punyeres de civada 1/2 punyera de forment 2 sous	5 gallines 16 diners 2 fogasses cavallerils 1/2 alberga	2 ous per Pasqua mats usos

**Quadre 4. Censos que rebia el senyor de la Roqueta i
servien com a garantia del censal que creà el 1385
per import de 200 lliures.**

Pagès	Mas	Censos pagats per St Pere i Feliu del mes d' agost	Censos pagats per Nadal
Joan Calvet	Mas Calvet	1 punyera de forment 1 punyera de blat 2 punyeres de civada	1 gallina 2 fogasses cavalleril
Bernat Sala	Mas Sala		Tasca
Pere Oller	Mas Sitges i Oller	1 mesura de forment 2 mesures d' ordi 3 mesures de civada	2 gallines 1 fogassa cavalleril
Pere Ferragut	Mas Ferragut	4 punyeres de forment 4 punyeres de blat 10 punyeres de civada	2 gallines
Bernat Espriu	Mas Espriu	2 punyeres de forment 5 mesures de blat 2,5 mesures de civada	5 gallines 8 diners
	Mas Torrelles de la Riba	5 punyeres de blat 2 punyeres d' ordi 2 punyeres d' ordi 1/2 octau de forment i 1/2 octau d' ordi pel dret de batlliu	1,5 gallines 1/2 tasca
Pere Esteve	Mas Esteve	2 punyeres de forment 2 punyeres d' ordi 2 punyeres de civada 1/2 octau de forment i 1/2 octau d' ordi pel dret de batlliu	1 gallina 1/2 tasca
Pere de Puig i la seva muller Alemanda	Mas Puig	2 punyeres de forment 2 punyeres de blat 2 punyeres de civada	Un any 2 gallines. L' altre any 3 gallines i 2 fogasses cavallerils. 1/2 tasca
Antoni Metge	Mas Metge	2 punyeres de forment 2 mitgeres de blat	2 gallines 1/2 tasca
Antoni Colomer	Mas Colomer	2 punyeres de forment 2 punyeres d' ordi 2 punyeres de civada 1/2 punyera de forment i 1/2 punyera de blat pel dret de batlliu	1 capó 2 gallines 1 fogassa cavalleril 1/2 tasca
Elisenda Massot, muller de Pere Massot	Mas Massot	2 punyeres de forment 2 punyeres d' ordi 2 punyeres de civada 1/2 punyera de forment i 1/2 punyera de blat pel dret de batlliu	4 gallines 1 capó 1 fogassa cavalleril 1/2 tasca
Jaume Sureda	Mas Sureda	6 punyeres de civada	2 gallines 1/2 tasca
Pere Morgadella	Mas Morgadella	6 punyeres d' ordi	1 gallina 4 diners 1 fogassa cavalleril
Pere Morgadeila	Mas Oliver		5 sous
Pere Agustí	Mas Agustí	1 punyera de forment 2 punyeres de blat 1 punyera de civada	2 gallines 1 fogassa cavalleril tasca
Bartomeu Nesplers	Mas Nesplers	1 punyera de forment 2 punyeres de blat 1 punyera de civada	2 gallines 1 fogassa cavalleril tasca
Berenguer Pelegrí	Mas Pelegrí	6 octaus de civada	2 gallines tasca
Pere Ametller	Borda Casal		3 sous 1/2 tasca

Quadre 5. Censos que rebia el senyor de la Roqueta segons el capbreu de 1512 a 1514, o altres anys amb la data entre parèntesi.

Pagès	Mas	Censos pagat per St Pere i St Feliu del mes d' agost	Censos pagats per Nadal	Altres censos
Joan Agustí	Mas Agustí	1 punyera de forment 2 punyeres de blat 1 punyera de civada	2 gallines 1 fogassa cavalleril	Tasca
Joan Agustí	Mas Nesplers, derruït	1 punyera de forment 2 punyeres de blat 1 punyera de civada	2 gallines 1 fogassa cavalleril	Tasca
Sàlvia, muller de Jaume Pelagi àlies Vilardell	Mas Calopera, derruït	3 punyeres de blat 4 punyeres de civada 1 punyera de forment	4 capons 2 gallines	Tasca
Salvi Metge	Mas Metge	2,5 punyeres de forment 2,5 punyeres de blat	2 gallines	1/3 tasca 1/3 delmes
Salvi Metge	Una vinya de 5 jornals		1 sous	
Pere Joan Espriu	Mas Espriu	2 punyeres de forment 2 punyeres de blat 2 punyeres de civada 1/2 octau de forment 1/2 octau de blat	1 gallina 1 fogassa cavalleril	1/3 tasca
Pere Joan Espriu	Mas Esteve, derruït	2 punyeres de forment 2 punyeres de blat 2 punyeres de civada 1/2 octau de forment 1/2 octau de blat	1 gallina 1 fogassa cavalleril	1/3 tasca 1/3 delme
Pere Joan Espriu	Mas Vidal, derruït	2 punyeres de forment 2 punyeres de blat 2 punyeres de civada 1/2 octau de forment 1/2 octau de blat	1 gallina 1 fogassa cavalleril	1/3 tasca 1/3 delme
Pere Colomer	Mas Colomer	2 punyeres de forment 2 punyeres de blat 2 punyeres de civada 1/2 punyera de forment 1/2 punyera de blat	1 gallina 1 fogassa cavalleril 1 capó	1/2 tasca 1/3 delme
Pere Colomer	Mas Sirvent, derruït	1 punyera de forment 2 punyeres de blat 2 punyeres de civada	3 sous i 4 diners 1 gallina 2 fogasses cavallerils	1/2 tasca 1/3 delme
Pere Colomer	Mas Sili, derruït		2 sous 2 gallines	1/2 tasca 1/3 delme
Pere Colomer	Mas Massot, derruït			1/2 tasca 1/3 delme
Pere Puig	Mas Puig	2 punyeres de forment 2 punyeres de blat 2 punyeres de civada 3 sous	Un any 2 gallines, i l'altre any 3 gallines 2 fogasses cavallerils	1/2 tasca 1/3 delme
Pere Puig	Mas Guitart, derruït	3 octaus de civada	2 sous 2 gallines	1/2 tasca 1/3 delme
Llorenç Morgadella	Mas Morgadella i molí	6 punyeres de blat	1 gallina 1 fogassa cavalleril	1/2 tasca 1/3 delme
Llorenç Morgadella	Mas Oliver, derruït		6 sous	1/2 tasca 1/3 delme
Caterina, muller d' Antoni Bagis àlies Pons	Mas Sureda, derruït		1,5 gallines	
Gabriela, muller de Joan Crosas àlies Poc	Terres que foren dels masos Sureda i Ametller, derruïts	3 octaus de civada	1,5 gallines	
Pere Torrelles, amo del mas Torrelles de l' Esparra	Mas Joan, derruït		1,5 gallines	1/2 tasca 1/3 delme
Margarida Mir	Mas Mir	16 diners 2 punyeres de civada 1 punyera de forment	2 sous 4 gallines 4 fogasses cavallerils	5 sous per reducció d' 1/4 de tasca 4 cortons de vi en el temps de verema
Margarida Mir	Molí	3 quarteres de forment 3 quarteres de blat		

Pagès	Mas	Censos pagat per St Pere i St Feliu del mes d' agost	Censos pagats per Nadal	Altres censos
➤ Jaume Xifra i el seu fill Jaume	Mas Xifra	12 diners 1 punyera de civada 1 octau de forment	12 diners 1 gallina 2 fogasses cavallerils	2 cortons de vi en el temps de verema
Jaume Xifra i el seu fill Jaume	Part del mas Porcell, derruït	12 diners 1 punyera de civada 1 octau de forment	12 diners 1 gallina 2 fogasses cavallerils	2 cortons de vi en el temps de verema
Pere Blavis i el seu fill Esteve	Mas Blavis	2 sous i 8 diners 4 punyeres de civada 1 punyera de forment	4 gallines 2 sous i 8 diners 8 fogasses cavallerils	
Antoni Daviu	Mas Sitgers Damunt i la borda Oller	2 punyeres de blat 3 punyeres de civada 1 punyera de forment	2 gallines 1 fogassa cavalleril	1/4 tasca
Sebastià Ros	Part del mas Porcell, derruït	12 diners 1 punyera de civada 1 octau de forment	12 diners 2 gallines 2 fogasses cavallerils	2 cortons en temps de verema
Sebastià Ros	Una de feixa d/1 jornal a Riudarenes			1/8 delme
Sebastià Ros	6 jornals de terra			tasca
Joan Gili (1574)	Mas Calvet, derruït			No presta res
Damià Riba, pagès amo del mas Riba de la Riba de Riudarenes (1563)	Mas Pelegrí, derruït		5 sous	Tasca delme
Antoni Torrelles (1574)	Mas Torrelles de la Riba	4 punyeres de forment 4 punyeres de blat 10 punyeres de civada 3 sous i 4 diners	4 gallines 3 sous i 4 diners 10 fogasses cavallerils	2 ous per Pasqua
Caterina Sala (1720)	Mas Sala		5 sous	

Quadre 6. Censos que rebia el marquès del Castell del Torrent, com a senyor de la Roqueta, el 1861.

Prestador	Finca	Censos
	Terres del mas Bualous de Riudarenes	3 mesures de forment 6 sous
Antoni Xifra	Mas Xifra de Riudarenes	3 mesures de forment, 6 sous, 1 quartera de forment, 1 quartera i 4 mesurons de mescladís, i 3 gallines
Maria Viñas de Barrot	Mas Pastells, que fou del mas Mir de Riudarenes	20 mesurons de forment, 1 quartera de mescladís, 20 mesurons de civada, 10 mesurons de civada, 4 quartons de vi, 4 gallines, 1 lliura, 7 sous i 10 diners
	Mas Blavis de Riudarenes	5 mesurons de forment, 13 mesures i 3 mesurons de civada, 4 gallines, 11 lliures i 6 diners, i 2 batolles de vi
Salvador Monràs	Mas Monràs de l' Esgarra, que fou del mas Calopera	2 mesures de forment, 1 quartera i 20 mesurons de civada, 4 capons i 2 gallines
	Mas Torrelles de l' Esgarra, que fou del mas Joan	4 mesurons de forment i1/2 mesuró de blat barrejat, i 2 galline
Jeroni Puig	Mas puig de l' Esgarra	1 quartera i 4 mesurons de forment, 1 quartera i 4 mesurons de barrejat, 3 mesures de civada, 4 gallines i 16 sous
	Mas Espriu de l' Esgarra	1,5 quarteres i 4,5 mesurons de forment, 1,5 quarteres i 4,5 mesurons de barrejat, 20 mesurons de civada, 3 gallines i 9 sous
Joan Colomer	Mas Colomer de l' Esgarra	1,25 quarteres i 5,5 mesures de forment, 1,5 quarters i 2 mesurons de barrejat, 20 mesurons de civada, 4 gallines, 1 capó, 9 lliures i 10 sous
	Mas Motge de l' Esgarra	3 mesures de forment, 3 mesures de barrejat, 4 gallines, 2 sous i 6 diners
Francesc d' Asís Masferrer	Mas Masferrer de l' Esgarra, que fou del mas Sureda i Ametller	3 mesurons de barrejat
Josep Vallillovera	Mas Morgadella de l' Esgarra	3 quarteres de barrejat i gallina
Joan Bascós	Mas Agustí de l' Esgarra	3 mesures i 4 mesurons de forment, 2,5 quarteres i 2 mesurons de barrejat, 10 mesurons de civada i 3 gallines
	Mas Pons de l' Esgarra, que fou del mas Sureda	1 gallina
Valentí Surech	Mas Sureda	3 mesurons de barrejat

El delme i la tasca

El senyor de la Roqueta cobrava 1/3 part del delme de la parròquia de l'Esparra, 1/3 part la cobrava el senyor Moncorb de Riudarenes, posteriorment Manresa, i l'altre 1/3 el rector de l'Esparra.

Així cobrava 1/3 del delme de tots els masos, inclosos els que no tenia el domini directe, de l'Esparra. En canvi, en els masos de Riudarenes, només en el mas Blavis cobrava la meitat del delme.

El delme consistia en cobrar una desena part de la collita. En una nota de 1796 es comenta: a l'Esparra «es delme de 7 1/2, però de 10 en 10 se'n trau 8 per la llavor, però compten que 25 donen 3 de delme no s'ha d'entendre llavor i d'aquests tres toquen 1/4 per la casa de Farners, altre Manresa i les 2/4 restants pel senyor rector de l'Esparra. Advertint que tan sols és per forment, mestall i sègol, que de civada, ni faves no se'n treu llavor, sinó que paguen de 7 1/2.

Segons aquesta nota és més correcte dir que el senyor de la Roqueta cobrava 1/4 part del delme de l'Esparra, i va estar en les seves mans fins a la supressió definitiva del delme el 1839.

El 24-5-1704, Francesc de Manresa i de Moncorp va vendre a carta de gràcia a Miquel Torrelles, pagès de l'Esparra, la tercera part del delme de tots els fruits, pa, vi, llana, carn i altres de l'Esparra pel preu de 1.000 lliures.²⁰

Segons Christian Guilleré el 1362 el delme de l'Esparra tenia una valor de 60 lliures. I comenta que el delme de Riudarenes es dividia entre moltes mans. (*Quaderns de la Selva* núm. 2. «El cas de la Selva a través de les enquestes episcopals» 1988)²¹

A més del delme, el senyor de la Roqueta també cobrava 1/3 de la tasca de l'Esparra. La tasca era una onzena part de la collita, es pagava en segon lloc després del delme. En canvi, en el masos de Riudarenes en alguns cobrava la tasca sencera, com els masos Blavis i Ferragut, i en la gran majoria no cobrava res.

La tasca equivalia a una onzena part de la collita, i es pagava en segon lloc després del delme. Al llarg dels anys la tasca es va anar canviant per censos. Així trobem que l'1 de setembre de 1369, Ramon de Cassà redueix la tasca que paga l'amo del mas Mir, per un cens de 5 sous; i també li redueix la tasca del molí per un cens de 3 quarteres de forment i 3 quarteres de blat, a pagar per sant Feliu i sant Pere. Però és en el segle XVIII quan trobem més reduccions de tasques, d'aquesta manera el 18 de gener de 1705, Josep de Farners i de Cartellà absolt, relaxe i redueix a Josep Agustí, de totes les tasques que li presta pel mas Agustí. Per un cens de 2 mesures de forment i 7 mesures de mestall a fer per sant Pere

20. AHG. Notaria de Girona 7, núm. 428, notari Joan Andreu.

21. Christian GUILLERÉ, «Criteris medievals per

a l'estudi comarcal: el cas de la Selva a través de les enquestes episcopals», *Quaderns de la Selva*, 2 (1989), p 85-102.

■ ■ ■ ■ ■ ■

i sant Feliu del mes d'agost. Una cosa semblant fa el 19 de gener de 1705 a favor de Josep Ramon i Morgadella, pel mas Morgadella, en aquest cas el cens són 7 mesures de mestall per sant Pere i sant Feliu.²² El 20 d'agost de 1716 Josep de Farners i Cartellà redueix la tasca que li feia Salvador Vilardell i Monràs per terres del mas Vilardell (Monràs), a canvi d'un cens.²³ El 26 de febrer de 1722 el senyor de Farners redueix la tasca que li fa Pere Masferrer pel masos Sureda i Amatller, per un cens de 3 mesurons de mestall a pagar per sant Pere i sant Feliu.²⁴

Foriscapi i lluïisme

Són els drets que es pagaven al senyor de la Roqueta quan terres de les quals era senyor directe eren alienades. És a dir, era un import que es pagava al senyor quan es venien terres. El senyor cobrava segons els llocs d'un 10 a un 25 % de l'import de la venda o del preu de l'entrada quan es tractava d'un subestabliment.

Prestacions en forma de treball

A més dels censos, el senyor de la Roqueta rebia serveis en treball. Aquests es dividien en dos grups: els primers, relacionats amb la Roqueta com a edifici de defensa, i els segons, treballs que es realitzaven a la reserva de terra del senyor que era ocupada per vinya.

En relació amb les feines a la Roqueta com a edifici de defensa, trobem que els pagesos havien de fer les cavalcades, bades (sentinella) i guaites necessàries, tant en temps de guerra com quan calgués. També havien de fer obres per conservar l'edifici. Durant el temps que duressin les obres i bades, el senyor de la força havia de mantenir als pagesos. Aquests serveis foren importants en temps de guerra. La majoria de pagesos obligats a prestar aquests serveis eren els que vivien més a prop de la força de la Roqueta, és a dir, pagesos de l'Esparra. Així trobem que en prestaven els pagesos amos del mas Morgadella, Espriu, Vidal, Esteve, Puig, Guitart i Sirvent.

El segon grup de serveis són els que es feien a la reserva del senyor, ocupada en part per vinya. Així les feines estan relacionades amb la vinya i són: cavades, podades, veremades, joves i magencades (que és donar la segona cavada a les vinyes). S'havien de portar cèrcols per les bótes que es trobaven a la Roqueta, i adobar-les. S'havien de portar feixos d'aspres. Portar aigua a la tina de la força en temps de la verema. En el temps de la verema els pagesos

22. AHG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 71, notari Joan Andreu.

23. AHG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 74, notari Antoni Mascaró.

24. AHG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 80, notari Francesc Guixeres.

Quadre 7. Prestacions en treballs que rebia el senyor de la Roqueta.

Data	Pagès	Mas	Prestacions
13-12-1353	Francesc Calvet i la seva muller, Guillem	Mas Calvet de Riudarenes	1 cavada pel març
21-11-1354	Pere Pelegrí de Bruguera	Mas Pelegrí de l'Esparra	2 cavades i 1 magencada
21-11-1354	Guillem Ferragut i la seva muller, Guillem	Mas Ferragut de Riudarenes	1 jova, 1 podada, 2 cavades, 1 magencada i veremada
21-11-1354	Guillem Vilan	Mas Vilan de Riudarenes	1 jova, 1 podada, 2 cavades, 1 magencada i veremada
12-12-1353	Saurina Puig	Mas Puig de l'Esparra	3 joves, 2 cavades a la vinya de la Roqueta pel març, 1 podada i 1 magencada a la vinya de la Roqueta pel maig, i 1 veremada en el temps de la verema. Portar aigua a la tina de la Roqueta. Fer guaita, obres i bada a la força de la Roqueta
20-5-1416	Miquel Puig	Mas Guitart de l'Esparra	Fer guaita i bada
11-8-1512	Salvi Metge	Mas Metge de l'Esparra	Per Nadal 1 feixa d'aspres, 2 cavades, 1 podada, 1 magencada i 1 veremada. Portar aigua
4-10-1513	Pere Joan Espriu	Mas Espriu de l'Esparra	Per Nadal 1 feixa d'aspres, 1 jova, 2 cavades, 1 podada, 1 magencada i 1 veremada. Portar 2 cercles per una bóta. Portar aigua. Fer guaita, bades i obres.
4-10-1513	Pere Joan Espriu	Mas Esteve de l'Esparra	Per Nadal 1 feixa d'aspres, 1 jova, 2 cavades, 1 podada, 1 magencada i 1 veremada. Portar 2 cercles per una bóta. Portar aigua. Fer guaita, bades i obres.
4-10-1513	Pere Joan Espriu	Mas Vidal de l'Esparra	Per Nadal 1 feixa d'aspres, 1 jova, 2 cavades, 1 podada, 1 magencada i 1 veremada. Portar 2 cercles per una bóta. Portar aigua. Fer guaita, bades i obres.
7-10-1513	Pere Colomer	Mas Sirvent de l'Esparra	En temps de guerra ha de fer a la Roqueta guaita i bada
23-11-1513	Pere Puig	Mas Puig de l'Esparra	Fer a la Roqueta cavalcada, guaita i hosta, en temps de guerra
23-11-1513	Pere Puig	Mas Guitart de l'Esparra	Fer a la Roqueta cavalcada, guaita i hosta, en temps de guerra
21-1-1514	Llorenç Morgadella	Mas Morgadella de l'Esparra	Fer a la Roqueta cavalcada, guaita i hosta, en temps de guerra
26-11-1354	Pere Pelegrí	Mas Pelegrí de l'Esparra	1 alberga entre Nadal i Carnestoltes

que hi participaven es podien endur una cistella de raïm. Els pagesos obligats a fer aquests serveis eren tant de l'Esparra com de Riudarenes, entre ells hi ha els amos del masos Calvet, Ferragut, Espriu, Puig, etc.

És de suposar que a l'inici, tots els pagesos estaven obligats a fer aquests serveis. Però al llarg dels anys els pagesos van anar comprant aquests serveis, sobretot quan va anar perdent significat. Així el 29 de març de 1419 Constança Cassà va vendre perpètuament a Miquel Puig, pagès amo del mas Puig de l'Esparra, la jova que es feia el març, les 2 cavades que es feien a la vinya de la Roqueta, i en el mes de maig a la vinya 1 podada i magencada, i 1 veremada en el temps de la verema. I també la servitud de portar aigua a la tina de la força. El preu de la venda fou de 12 florins d'or d'Aragó, equivalents a 6 lliures i 12 sous.²⁵

A part de les prestacions anteriors n'hi havia d'altres, així només en un a cas s'ha trobat que Pere Pelegrí, amo del mas Pelegrí de l'Esparra havia de fer 1 alberga entre Nadal i Carnestoltes. L'alberga era el dret que tenia el senyor d'allotjar-se a la casa d'una vassall, o de cobrar l'import equivalent.

Valoració de les rendes

Per conèixer la importància dels censos i de les altres prestacions (delme i tasca) es pot fer una valoració econòmica d'aquests. De totes aquestes prestacions el senyor en podia consumir una part i la resta vendre-les. Així podia vendre els cereals, vi, etc. que rebia dels censos, delme i tasca. Però no podia vendre les prestacions en treball que rebia dels vassalls, així aquestes no les valorem.

Primer es fa una valoració monetària pel segle XIV. Per fer-la ens regim pels preus a la ciutat de Girona que va obtenir Christian Guilleré. S'ha de tenir en compte que en aquest segle, com hem vist, va haver-hi greus crisis econòmiques que suposaren importants oscil·lacions en els preus. Prenem un preu mig, així considerem que 1 quartera de blat val 42 lliures, 1 mitgera de forment val 11 sous; 1 mitgera de civada 10 sous; i 1 somada de vi uns 25 sous.²⁶

Quadre 8. Valoració de les rendes que rebia el senyor de la Roqueta el segle XIV.

Concepte	Import
8,2 quarteres de forment	90 sous
9,77 quarteres de blat	107 sous
8,07 quarteres de civada	73 sous
10 cortons de vi	10 sous
46 sous i 8 diners	46 sous i 8 diners
5 capons	1 sou
41,5 gallines	5 sous
38 fogasses cavallerils	2 sous
2 ous	1 diner
1/3 o (1/4) delme de la parròquia de l'Esparra	7 lliures i 10 sous
1/3 tasca de la parròquia de l'Esparra	6 lliures
Delme i tasca d'alguna masos de Riudarenes	10 sous
TOTAL	614 sous i 9 diners

Aquestes rendes representaven uns 615 sous l'any el segle XIV, quantitat que es pot comparar amb els dots pagats pel pagesos a la ciutat de Girona i voltant. Així, es

25. AHCSCF. Fons Puig-Burcet, llibre mestre del mas Puig.

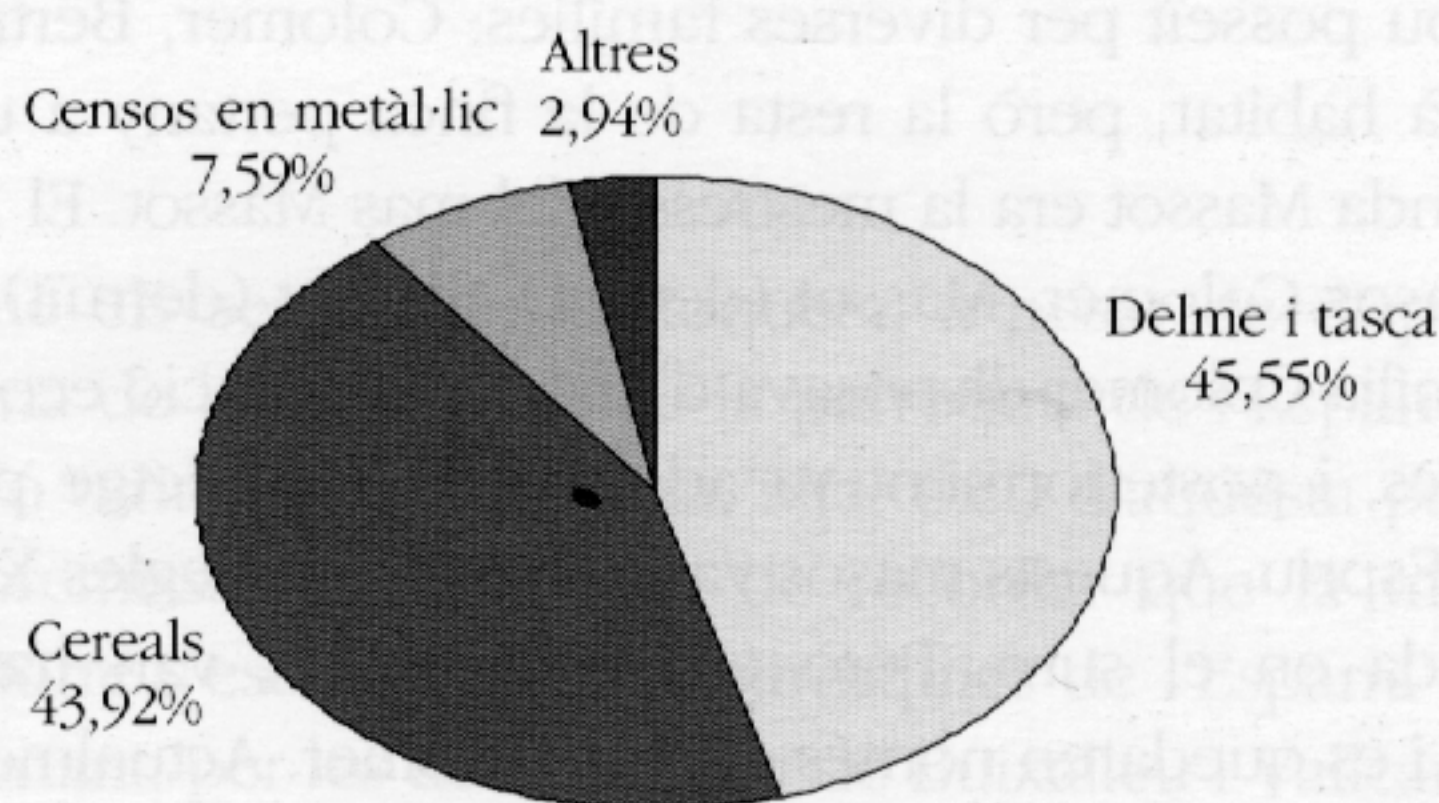
26. GUILLERÉ, *Girona...*, vol. 1, p. 289-305.

troba que entre 501 i 1.000 sous són els imports de dots més freqüentment pagats pels pagesos entre 1341 i 1360, sent el valor mig de 1.032 sous. Però la quantitat es dispara si la comparem amb els dots pagats pel patriciat de la ciutat de Girona, on la gran majoria es mouen entre 5.000 i 10.000 sous.²⁷ Això ens demostra que les rendes percebudes pel senyor de la Roqueta no eren gaire altes, i equivalien més aviat a les rendes d'un pagès mitjà que no pas a la dels patricis. Recordem, però, que les rendes de la Roqueta sempre formaven part de patrimonis més grans (Xatmar, Cassà, Farners i Cruïlles) i el conjunt sí que equivalia a la renda d'un patrici gironí.

També es pot comparar el valor d'aquestes rendes amb l'import de vendes. Així el 28 de març de 1349 Miquel Gotmar ven a carta de gràcia el seu mas Gotmar a Guillem de Bell-lloc per 800 lliures. Aquesta era la masia més rica de Constantins.²⁸ Hem de recordar que el 1317 Guillem Escarrer va comprar la Roqueta amb tots els seus masos, honors i possessions per 40.000 sous, així la renda de cada any només suposava un 1,54% de l'import de la venda. És un percentatge molt baix, però hem de tenir en compte que als 615 sous s'han de sumar les rendes que obtenia el senyor pel conreu de la vinya situada a la reserva de terra, import que desconec.

Si mirem la renda per partides, observem que es pot dividir en dues parts. Així 280 sous (45,55%) provenen del delme i tasca; i 270 sous (43,92%) de censos en cereals. Els censos en metàl·lic són 46 sous i 8 diners (7,59%), i la resta (gallines, fogasses, etc.) són 18 sous i 1 diner (2,94%). Si mirem aquesta renda amb la que obtenen altres senyors, sobresurt que en el nostre cas una part molt important prové del delme i tasca, mentre que en altres casos la principal font són els censos en grans.

Gràfic 2. Distribució de les rendes percebudes pel senyor de la Roqueta al segle XIV.

27. GUILLERÉ, *Girona...*, vol. 1, p. 416-421, i vol. 2, p. 436-442.

28. Josep FERNÁNDEZ I TRABAL, *Una família*

catalana medieval, els Bell-lloc de Girona 1267-1533, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

Aquesta valoració econòmica l'hem pogut fer per al segle XIV, però no per als altres segles per manca de dades. Del preu dels cereals es disposa de dades, però no de l'import del delme, que en el nostre és una partida important.

Els propietaris dels masos, els senyors útils

Com hem vist, el senyor de la Roqueta tenia el domini directe sobre els masos, però el domini útil d'aquests corresponia als pagesos que el posseïen. Donem, doncs, una breu visió de com canviaren els masos de mans.

El mas Nesplers el 1385 trobem que el posseïa Bartomeu Neplers, però el 1512 ja el capbreva Joan Agustí que també posseeix el mas Agustí. El 1998 el mas Agustí està deshabitat i les terres sense treballar. Del mas Nesplers no en queda cap resta.

El 17 de juliol de 1380 Ramon de Cassà va establir el mas Oliver a Pere Morgadella. Així la família Morgadella va posseir els masos Morgadella, Oliver i Monturós. Aquestes propietats juntament amb altres, entre elles el mas Masferrer de l'Esparra, en el segle XIX van passar a poder de la família Vall-llobera de Cassà de la Selva. I l'últim descendent d'aquesta família, en el segle XX amb aquestes finques constituí la Fundació Vall-llobera de l'Esparra. Aquestes terres foren riques en suro. El 1998 el mas Monturós està en runes, i els masos Oliver (Martí) i Morgadella estan habitats, però sense que es treballin les terres.

El 1385 el mas Sureda el posseïa en Jaume Sureda, però el 1512 estava repartit entre els amos dels masos Pons i Masferrer de l'Esparra. Finalment el 26 de febrer de 1722 Pere Masferrer, pagès amo del mas Masferrer, va obtenir tot el mas Sureda, ja derruït. La família Masferrer el 1512 ja era propietària del mas Ametller, derruït. El 1998 dels masos Sureda i Ametller no en queda cap resta.

El 1385 Pere Esteve era l'amo del mas Esteve. El 1512 Pere Joan Espriu era amo del masos Espriu, Esteve (derruït) i Vidal (derruït). A partir del segle XVIII el mas Espriu fou posseït per diverses famílies: Colomer, Bertrana i Taberner. El 1998 el mas està habitat, però la resta de la finca pertany a un altre propietari.

El 1385 Elisenda Massot era la mestressa del mas Massot. El 1512 Pere Colomer era amo dels masos Colomer, Massot (derruït), Sirvent (derruït) i Sili (derruït); així veiem que la família Colomer disposava d'una bona situació econòmica, en obtenir tres masos rònecs, i posteriorment va adquirir el mas Metge per matrimoni, i va comprar el mas Espriu. Aquests masos van formar en el segles XVIII i XIX una gran propietat centrada en el suro. Però en el segle XIX van haver de vendre les diverses finques i es quedaren només el mas Colomer. Actualment el mas Colomer és utilitzat com a segona residència, i els boscos pertanyen a un altre propietari.

Per raó de matrimoni el mas Metge seguí les vicissituds del patrimoni Colomer. Actualment és habitat.

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

El 20 de maig de 1416 Guillem Ametller, natural de l'Esparra i habitant a Maçanet de la Selva, renuncia a favor de Constança Cassà, senyora de la Roqueta, tot el seu mas Guitart. I el mateix dia Constança Cassà va establir el mas Guitart a Miquel Puig, pagès amo del mas Puig. (AHCSCF, fons Puig). El 1512 el mas Guitart ja estava derruït. Actualment el mas Puig continua en mans dels descendents de la família Puig, està deshabitat i en runes.

El 1512 la família Torrelles de l'Esparra ja posseïa el mas Joan que estava derruït i part del mas Vilan, també derruït.

El 1512 el mas Calopera ja estava derruït i pertanyia als amos del mas Vilardell, posteriorment conegut per Monràs. La família Monràs el segle XVIII ja posseïa el mas Ferratgut Sitges (Pinoi).

El 1385 Berenguer Pelegrí posseïa el mas Pelegrí. Però el 1563 Damià Riba, pagès, amo del mas Riba de la Riba, ja posseïa el mas Pelegrí que estava derruït. Posteriorment el mas Riba de la Riba i amb ell el mas Pelegrí van passar a la família Trincheria de Maçanet de la Selva.

El 1512 el mas Porcell ja estava derruït i repartit entre els amos del mas Xifra i Ros (Peix).

El mas Xifra i el mas Mir (Pastells) el segle XX van formar part del conegut patrimoni de la senyora Xifra, que comprenia finques que anaven de Santa Coloma a Riudarenes i eren: la torre de la Xifra (avui Escola Forestal), Torrent, Barrot, Mir (Pastells), Xifra, Ros (Peix), Sardà, Gelats Vells, Calsada, Ruscada i Ferragut Sitges (Pinoi). En relació amb els masos que foren de la Roqueta, els masos Xifra i Mir (Pastells) estan habitats i el mas Ferragut Sitges (Pinoi) està en runes.

El 1574 el mas Calvet ja estava derruït.

Actualment els masos Blavis, Torrelles de la Riba i Sala estan habitats.

El 1512 Antoni Daviu posseïa els masos Sitges Damunt i la borda Oller, actualment desapareguts.

La jurisdicció

Hem de dir que els senyor de la Roqueta, a pesar de disposar del domini directe de la majoria de les propietats de la parròquia de l'Esparra, no exercí cap mena de jurisdicció (criminal, civil, baixa, alta, etc.) d'aquesta parròquia.

Partint de la premissa anterior, hem de recordar que la major part de les possessions de la torre s'estenien per les parròquies de l'Esparra i de Riudarenes, i la resta, poc important, per les de Sant Feliu de Buixalleu i Vallcanera. Durant tota l'Edat mitjana les parròquies de l'Esparra, Riudarenes, Vallcanera, Sils i Castanyet constituïen la batllia de Riudarenes dins el vescomtat de Cabrera. La parròquia de Sant Feliu de Buixalleu formava part de la batllia de N'Orri, del vescomtat de

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

Cabrera. El vescomte de Cabrera tenia certs drets sobre la força de la Roqueta, així el 1333 se signà un acord entre Guillem de Cassà, senyor de la Roqueta, i Bernat de Cabrera, vescomte de Cabrera, pel qual ni Guillem de Cassà ni els futurs possessors de la Roqueta i de les seves pertinències no la utilitzarien en judici o fora d'aquell contra el vescomte de Cabrera, la seva jurisdicció o domini. Per la seva part Bernat de Cabrera renuncia a qualsevol privilegi que li pogués correspondre. I sempre que en Guillem de Cassà i successors venguessin la Roqueta, ho haurien de fer amb el vist i plau de Ramon de Gornal, doctor en lleis de Girona, i als seus successors. I el senyor Gornal hauria de prestar dintre un mes al vescomte la cavalleria que tenia. Com a mostra d'aquest pacte trobem que quan el 7 de novembre de 1385 Ramon de Cassà, ven a Pere Codina, prevere beneficiat de l'església de Sant Pere d'Osor, un censal de preu 200 lliures i pensió anual de 200 sous, com a garantia hi posa la força de la Roqueta i tots els seus drets sobre una sèrie de masos. El 24 de novembre de 1386, Bernat Albertí, com a procurador general del vescomte de Cabrera, li signa lloació pel censal anterior.

Però a partir del segle XVI aquestes parròquies van seguir camins diferents. El 16 d'octubre de 1569 Joan Covarsí, de Riudarenes, va comprar al governador del vescomte de Cabrera la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, mer i mixt imperi i la batllia de sac de Riudarenes, Sils, Vallcanera, l'Esparra i Castanyet. Però el 1661, Caterina Manresa de Montcorb i Covarsi pledejava contra els successors de Carles Alemany, el qual havia usurpat les rendes de l'Esparra i Castanyet. Sembla que es demostrà que la jurisdicció de l'Esparra i Castanyet corresponien als successors de Carles de Vilademany, així l'11 d'agost de 1664 Joan Bota, com a procurador de Maria Ferrer i de Batlle, vídua usufructuària per dot de Jeroni Ferrer, Llupià, Vila i Savassona domiciliat a Girona, va a la plaça de l'Esparra i davant tota la universitat (ajuntament) pren possessió de la baronia (civil i criminal). Posteriorment fa el mateix a Castanyet.²⁹ D'aquesta manera l'anterior batllia de Riudarenes queda reduïda a les parròquies de Riudarenes, Sils i Vallcanera, amb un única universitat (ajuntament) a Riudarenes per totes elles.

L'1 de juliol de 1599, el marquès d'Aitona com a vescomte de Cabrera va vendre a Carles de Vilademany, senyor de Santa Coloma de Farners, les parròquies de l'Esparra i Castanyet.³⁰ D'aquesta manera la baronia de Santa Coloma de Farners estava formada per les parròquies de Santa Coloma de Farners, l'Esparra, Castanyet, Sant Miquel de Cladells i Sauleda. Santa Coloma, l'Esparra i Castanyet cadascuna disposava d'universitat (ajuntament) pròpia. A partir de 1703 Sant Miquel de Cladells, també disposa d'universitat pròpia.³¹ Els Cruïlles, que aporten el títol de marquesos

29. AHG. Notaria de Girona 4, núm. 635, notari Nicolau Roig.

30. Miquel BORRILL I SABATER, «El fons ducal d'Èixer. Una nova aportació a la historiografia colomenca», *Qua-*

derns de la Selva, 10 (1998), p.175-188.

31. Miquel BORRILL I SABATER, *Santa Coloma de Farners al segle XVIII*, Santa Coloma de Farners, Ajuntament de Santa Coloma de F., 1997.

de Rupit, van succeir als Vilademany; l'any, 1624, els Perapertusa van heretar la baronia i aportaren el títol de vescomte de Joch i l'any 1676 passà als Bournonville en heretar Francesc de Bournonville el títol per part de la seva mare, Maria Perapertusa i Vilademany. L'any 1751, amb la mort de Salvador Bournonville, el títol nobiliari passà a la seva neboda Josepa Pons de Mendoza, vídua del comte d'Aranda, i l'any 1798 passà a Pedro Alcàntara Fadrique, duc d'Híxar. L'any 1957 el títol d'Híxar passà als ducs d'Alba que el detenen actualment.

El senyor jurisdiccional era l'encarregat d'administrar justícia i controlar l'ordre públic i per a aquesta funció disposava d'una sèrie de privilegis: a l'elecció i/o presentació de regidors, a l'arrendament de la taverna, a la fixació del preu del peix, a les mesures de grans, fruits i vins, etc. El senyor jurisdiccional podia tenir la seva pròpia cúria per jutjar certs afers. El representant del senyor era el batlle, veí del poble i nomenat cada dos anys.

El senyor jurisdiccional, quan heretava el títol, en prenia possessió seguint un ritual feudal que provenia de l'edat mitjana. Tanmateix aquesta possessió no sempre la feia el senyor, absent de la senyoria, sinó un representant seu.

Les jurisdiccions senyorials van ser abolides al voltant de 1820, i els títols de barons van passar a ser purament simbòlics. Així en el segle XIX es viu un nou període de canvis en l'organització, les parròquies de Riudarenes i de l'Esparra van constituir el municipi de Riudarenes; les de Vallcanera i Sils el de Sils; les de Santa Coloma de Farners, Castanyet i Sant Pere Cercada el de Santa Coloma de Farners, al qual el 1974 s'uní el fins llavors municipi independent de Sant Miquel de Cladells.

Com s'ha vist el senyor jurisdiccional quan heretava el títol, en prenia possessió seguint un ritual. Una cosa semblant passava quan s'heretava la força de la Roqueta. Com a mostra trobem que Salvador Costa, com a procurador de Maria Francesca de Farners i de Vilaplana, que vol continuar en la possessió de la universal heretat i béns del seu difunt marit, Dalmau de Farners, Cartellà i Magarola. Passà juntament amb el notari de Santa Coloma de Farners, Josep Guixeres, per la casa o fortalesa, anomenat el castell de la Roqueta, situat a la parròquia de l'Esparra, bisbat de Girona; i que forma part del patrimoni de Farners. Eren entre les 10 i les 11 del matí del dia 9 de maig de 1762 quan Salvador Costa entrà dins la fortalesa de la Roqueta i va fer sortir a la gent que es trobava a dintre d'ella. Quedant-se ell sol a dintre, tancà la porta i havent-se passejat una mica, obrí la porta i sortí a fora. Cap a les 11 del matí del mateix dia, Salvador Costa i el notari es van dirigir a la plaça pública del lloc de l'Esparra, i va prendre possessió de tots el censos, tasques, delmes, lluïsmes i altres fruits que a partir d'ara ha de rebre Maria Francesca, i que abans rebia Dalmau de Farners en aquest terme i parròquia de l'Esparra.³²

32. AHG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 119, notari Josep Guixeres.

La reserva de terra a favor del senyor de la Roqueta

La força de la Roqueta fou una torre amb finalitats militars i pot ser mai va estar habitada pels seus amos. Els Xammar si eren el mateixos que els castlans del castell d'Argimon segur que habitaven aquell castell. La família Cassà la trobem que vivien a Girona i a Campllong. La família Adroher residien a Girona. Els Farners a Santa Coloma de Farners i a Girona, i els Cruïlles, primer a Cruïlles i posteriorment a Barcelona. I pot ser aquesta és la raó per la qual la reserva de terra a favor del senyor de la Roqueta era petita, així capbreven a favor de la Roqueta uns 2.484,5 jornals de bous, i la reserva de terra era d'uns 100 jornals, és a dir, un 4,02% de la superfície total. Altres estudis actuals també han demostrat que la reserva de terra era petita, al contrari de com sempre s'havia pensat.

La primera relació de masos pertanyents a la força és del 1317. Comparant aquesta relació amb els diversos capbreus, es veu que la reserva de terra es manté inalterada fins als primers anys del segle XVII. La reserva de terra comprenia el turó on s'aixeca la torre i arribava fins la riera del Vilarràs. En aquest terreny hi havia vinya, ja que segons els capbreus del segle XVI les prestacions en treball dels vassalls consistien en cavades a la vinya de la Roqueta, magencades i veremades. En aquest terreny hi havia un molí, segons consta en la permuta feta el 10 de novembre de 1316 d'uns horts entre Jofre i la seva muller Guillema amb Pere Vilarràs de la parròquia de l'Esparra. L'hort dels primers tocava a la riera de Vilarràs, prop del molí de la casa de la Roqueta.

En el segle XVII es fa l'establiment de tota la terra de la reserva. Així el 14 de gener de 1609, Ramon de Farners, donzell domiciliat a Girona i a Santa Coloma de Farners, senyor de la casa de la Roqueta, estableix a Joan Pere Ferrer, pagès de l'Esparra, una peça de terra situada prop de la força de la Roqueta, part conreu i part boscosa, plantada de diferents arbres, de tinguda 50 quarteres de sembradura. Aquesta peça afronta a soleixent i a migdia amb el mas Poc (actualment mas Masferrer); a ponent amb el cementiri i les cases de la rectoria de l'església parroquial de l'Esparra; i a tramuntana amb honor de l'Agustí mitjançant la riera de l'Esparra. L'entrada d'aquest establiment són 36 lliures, i per aquest import Joan Pere Ferrer crearà un censal a favor de Ramon de Farners de preu 36 lliures i pensió 36 sous. Es prestarà un cens anual a pagar cada Nadal de 10 sous a favor del senyor de la Roqueta.³³

El 14 de gener de 1609, Joan Pere Ferrer, pagès de l'Esparra, estableix a Joan Vié, pagès de l'Esparra, un tros de terra que era part d'una peça de terra de major cabuda establerta anteriorment per Ramon de Farners a Ferrer. Aquest tros fa 25

33. AHG. Notaria de Santa Coloma de Farners, núm. 24, notari Pere Espígol i de Vernatallat.

jornals, i afronta a soleixent i migdia amb el mas Poc; a ponent amb la resta de la peça en poder de Ferrer que dividirà mitjançant una rasa; i a tramuntana part amb el mas Cuní i part amb el mas Agustí. Haurà de pagar cada Nadal 5 sous com ajuda del cens a favor del senyor de Farners. L'entrada són 12 lliures.

El 3 de març de 1642 Baldiri Pere Ferrer, pagès de l'Esparra ven a carta de gràcia a Jeroni Boades, prevere rector de l'Esparra, la torre de la Roqueta amb un tros de terra que afronta a orient amb en Vié que fou de la Roqueta i part amb en Poc; a migdia amb en Poc, Vié, cementiri i rectoria de l'Esparra; i a cerç amb la riera del Vilarràs. Posteriorment el 20 de març de 1644, Jacint Pere Ferrer, pagès habitant a Santa Coloma de Farners, fill i hereu universal de l'esmentat Baldiri Pere Ferrer, pagès de l'Esparra, i de Margarita, propietària del mas Roqueta i de la seva terra. Va vendre perpètuament al prevere Jeroni Boades el dret de lluir i quitar la força de la Roqueta i la terra venuda el 1642; pel preu de 10 lliures.³⁴

El 9 de setembre de 1648, Jeroni Boades, prevere rector de Sant Feliu de Buixalleu i abans ho fou de l'Esparra. Ven al seu germà, Esteve Boades pagès de l'Esparra l'edifici de la torre de la Roqueta i un tros de terra, que foren adquirits a la família Pere Ferrer. Pel preu de 50 lliures al qual renuncia Jeroni. El domini directe d'ho venut correspon a Ramon de Farners, al qual prestarà per Nadal un cens de 10 sous i 1 gallina.³⁵

El 24 de gener de 1657, Cristòfor de Farners com a procurador del seu pare, Ramon de Farners, signa per raó de la senyoria directe de la venda anterior, però només en relació a la terra. Però no per l'edifici de la força de la Roqueta en ser aquest propi de Ramon de Farners. Esteve Boades accepta que l'edifici pertany a Ramon de Farners i no a ell.³⁶

En els documents anteriors no s'esmenta l'extensió de terra venuda als Boades, però en un recull de capbreuacions sense datar del segle XVII diu que el mas Boades té una peça de terra situada a prop de la força de la Roqueta, situada a la parròquia de l'Esparra, d'una extensió de 30 quarteres entre conreu i bosc, a més a més d'un casalot derruït. Aquesta peça afronta a sol ixent part amb en Vié i part amb en Poc; a migdia part amb en Poc mitjançant camí, part amb en Vié i part amb el cementiri i rectoria de l'Esparra, i a tramuntana amb la riera del Vilarràs. Fa de cens al senyor de la Roqueta el dia de Nadal 10 sous i una gallina.

El 9 de setembre de 1689, Joan Vié, bracer de l'Esparra (descendent de l'anterior Joan Vié), ven perpètuament a Pere Masferrer, pagès de l'Esparra, el casalot anomenat Vié situat a la parròquia de Sant Martí de l'Esparra, amb les

34. AHCSCE. Fons Puig-Burcet, llibre mestre del mas Boades.

35. AHCSCE. Fons Puig-Burcet, llibre mestre del mas Boades.

36. AHCSCE. Fons Puig-Burcet, llibre mestre del mas Boades.

seves terres, en total 10 jornals, que en altre temps hi era construït la casa anomenada mas Mateu. Aquest terreny afronta a orient amb el mas Poc que posseeix en Pere Masferrer sota domini directe del marquès de Rupit, senyor de l'Esparra, mitjançant un xargai que va del coll de la Trencada al Vilarràs; a migdia amb en Maferrier mitjançant el camí públic que va a l'església de l'Esparra; a occident amb en Boades mitjançant el camí que va a la Roqueta; i a cerc part amb en Boades i part amb la riera Vilarràs. El preu de la venda són 176 lliures, de les quals Pere Masferrer es reté 143 lliures per fer front a diversos censals a que estava obligat Joan Vié. El domini directe d'aquesta finca correspon a Cristòfol de Farners.³⁷

Resumint es pot dir que la reserva es repartí en el segle XVII entre els masos Poc (Masferrer) i Boades. I la família Farners es quedà només amb de l'edifici de la Roqueta.

Conclusions

Amb el present treball hem vist l'evolució d'una petita fortalesa medieval selvatana, la Roqueta de l'Esparra. Aquesta a l'inici va tenir funcions militars, però al final només era una font d'ingressos pels seus propietaris.

Les possessions de la Roqueta eren rurals, i els seus vassalls, pagesos; van estar sotmesos als mals usos, i van viure el fenomen dels masos rònecs. Aquests pagesos estaven obligats a pagar censos i altres prestacions, però les fonts principals d'ingrés pel senyor de la Roqueta eren el delme i la tasca. Aquests evolucionaren al llarg dels segles, i moltes prestacions es transformaren en censos que es van anar redimint. No s'ha observat un procés de monetització dels censos. Aquests ingressos no eren suficients per mantenir una família benestant, així els propietaris de la Roqueta (Xammar, Cassà, Farners i Cruïlles) eren amos d'altres possessions, que en conjunt els proporcionaven els ingressos suficients.

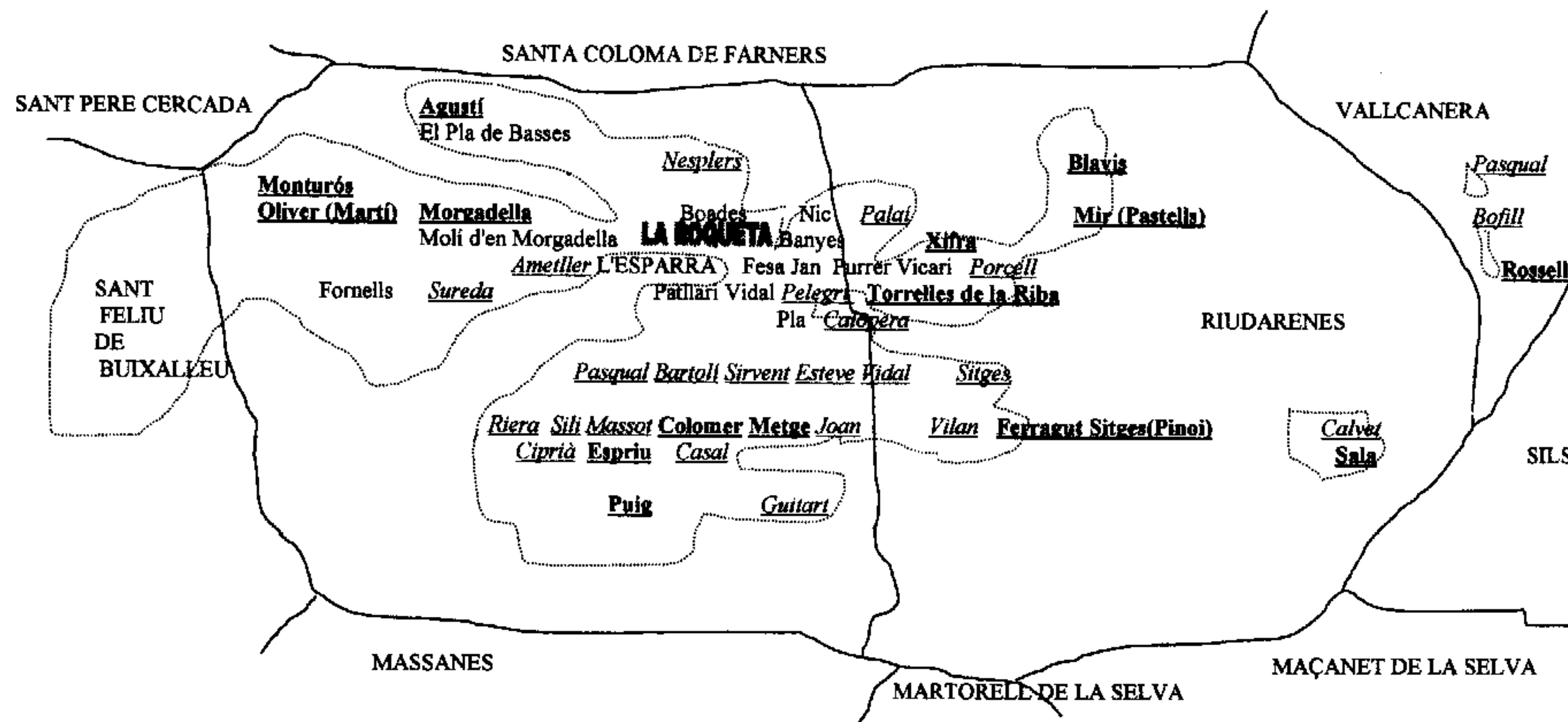
Pel que fa als pagesos, a pesar d'estar sotmesos a les prestacions que hem descrit anteriorment, alguns van prosperar molt i van arribar a constituir patrimonis importants, com és el cas de la família Colomer de l'Esparra.

S'ha pogut comprovar, com en altres estudis, que la reserva de la terra per al senyor era molt reduïda, un 4 % del total de les possessions.

La Roqueta de l'Esparra no és un fet aïllat. Així, en altres pobles de la Selva trobem casos similars, com ara la torre de Cartellà, a Maçanet de la Selva, i la torre Bruguera, a Vidreres.

37. AHG. Notaria de Girona 7, núm. 411, notari Joan Andreu.

Plànol de les Possessions del Senyor de la Roqueta

LLEGENDA

	Límits de parroquies.
	Límits de les possessions del senyor de la Roqueta.
<u>Agustí</u>	Mas existent al segle XIV i actualment.
<u>Esteve</u>	Mas existent al segle XIV i actualment desaparegut.
Pla	Masos creats en els segles XVII i XVIII.
Oliver(Martí)	Entre parèntesi nom actual.
L'ESPARRA	Nom de parròquia.

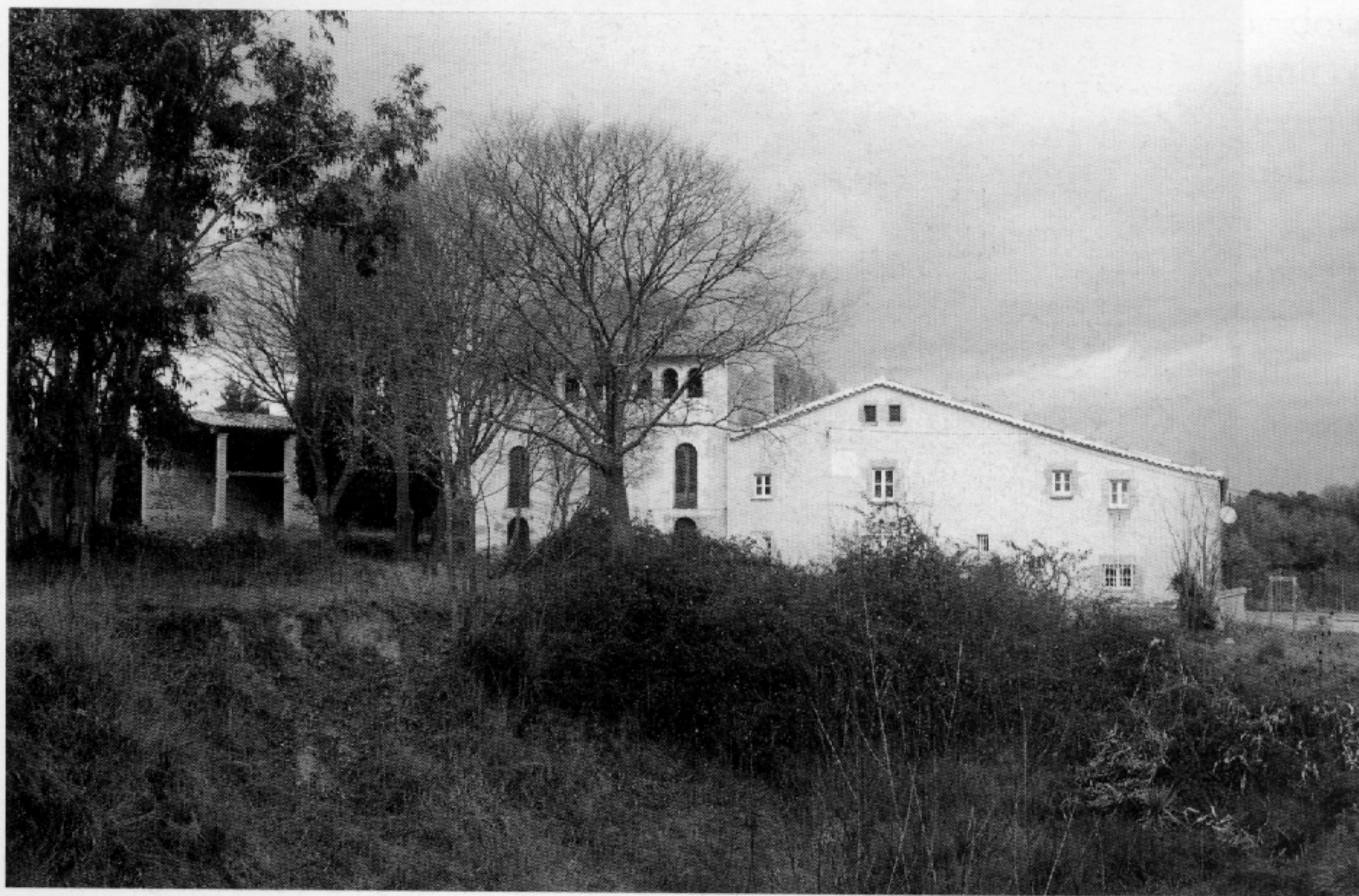
La Roqueta, l'església de l'Esparra i el mas Boades. (Foto: Josep Formiga Bosch)

El mas Pla construït en el segle XVIII. (Foto: Josep Formiga i Bosch)

Els masos Colomer, Espriu i Metge ja existents en el segle XIV, època en que hi havia també els masos Vidal, Esteve i Joan en aquesta zona. (Foto: Josep Formiga Bosch)

El mas Torrelles de la Riba ja existent en el segle XIV. (Foto: Josep Formiga Bosch)

L'edifici de la Roqueta. (Foto: Josep Formiga Bosch)